



František Koukolík: Pochopení lidské náтуры

[Medical Tribune](#)

„Jsem vděčný ohromnému počtu lidí ze všech dob a míst, kteří mne učili: jasnému rozumu milétských filosofů stejně jako moudrosti vezíra Ptahotepa, jenž před čtyřiačtyřiceti stoletími napsal: ‚Nebud' pyšný na své vědění. Rad' se s nevědomým jako se vzdělaným, neboť umění žít je nesnadné. Někdy ti může dát dobrou radu i otrokyně, jež slouží u tvého mlynáře.‘ Měl pravdu,“ řekl u příležitosti pasování Rytířem českého lékařského stavu neuropatolog, vědec a spisovatel MUDr. František Koukolík, DrSc. Jak v rozhovoru pro MT uvedl, dostalo se mu tím té nejvyšší pocty, kterou si může český lékař představit.

Čeho si na své dosavadní práci vy osobně vážíte nejvíce?

Pokusu o pochopení lidské náтуры. To již umožňují soudobé neurovědy a mě k tomu kdysi přivedla náhoda. Před čtyřiceti lety jsem pitval pacientku, kterou jsem vzdáleně znal. Babička, která se starala o vnouče a z ničeho nic na ně zaútočila. Děti se naštěstí nic nestalo, žena zemřela a v mozku jsme našli zhoubný nádor. Na tom by nebylo nic problematického, ale otázka pro mě tehdy zněla, proč ta paní před tím, než zemřela, přišla o paměť. Proč jsou nádory mozku takové, při nichž lidé o paměť přijdou, a poměrně stejné nádory, kdy o ni nepřijdou? Takže jsem se před těmi čtyřiceti lety začal zabývat naivní otázkou: Co je a kde v mozku je paměť. A to mě postupně posunulo na cestu k Alzheimerově chorobě, protože to je model ztráty paměti. A s rozvojem zobrazovacích metod, evoluční psychologie a molekulární genetiky mě tento zájem dovedl do boční větve - zkoumání lidské náтуры. Tedy kde a jak fungují systémy, které jsou zodpovědné za lidské rozhodování, sociální adaptaci apod.

Značná část vaší činnosti se zabývá právě vztahem mozku a lidského

chování. Jaká z dosavadních zjištění v této oblasti považujete za nejpodstatnější?

Objev toho, čemu říkáme jáství, laicky řečeno moje duše. Jde o odhalení systémů, které odpovídají za tento pocit. Objev mechanismů rozhodování v ekonomii, ne náhodou byla právě nyní udělena Nobelova cena právě za neuroekonomii. Je to ale i objev funkčních systémů mozku odpovídajících za politické, estetické, náboženské rozhodování. Tedy něco, co jsme si před třiceti lety vůbec neuměli představit, jako například i objev funkčních systémů, jejichž poruchy odpovídají za velké psychózy a jejichž odchylky mají za následek některé poruchy osobnosti.

Do jaké míry během vaší profesní kariéry věda o zkoumání mozku pokročila?

Fantastickým způsobem, za posledních 25 let jsme se v této oblasti dozvěděli víc než za čtyři tisíce let předtím. A to na všech úrovních, na molekulárních, na úrovni malých i velkých konektomů, díky vývoji funkčních zobrazovacích metod nebo molekulárních metod. Takže vztah mozku a chování zaznamenal nejfantastičtější a před třiceti lety nepředstavitelný pokrok a vývoj. Konkrétně to vidíme například v poznání psychóz, v poznání toho, jak se rozhodujeme např. ekonomicky, poznání toho, co se v mozku děje, když se akutně zamilujeme, když se politicky či esteticky rozhodujeme nebo když uvažujeme sami o sobě a o své budoucnosti.

Lze sledovat činnost lidského mozku v průběhu morálního a náboženského rozhodování?

Morální rozhodování je jeden z obrovských oborů neurověd. Dnes již víme, co se v našem mozku děje a jak se morálně rozhodujeme. Můžeme vidět, co se odehrává v mozku lidí, kteří věří a kteří nevěří, a porovnat to. Víme, co se děje v mozku, když člověk nenávidí. V modelové situaci vidíme, jak se člověk chová, co prožívá, co se v jeho mozku děje, což je korelátem nějakého typu prožívání, sebeprožívání nebo chování.

Věnujete se psychopatickým rysům společnosti, jako jsou chamtivost, manipulativní nebo psychopatické chování. Vidíte toto „zlo“ spíše v rovině morálního defektu, mravního relativismu, nebo jde o dysfunkci, nemoc

jedince?

To, co mě před lety zaujalo, je destruktivní chování některých lidí. Společně s paní doktorkou Drtilovou jsme narazili na fenomén částečné psychopatie. Tehdy jsme si mysleli, že je to důsledek rané deprivace, nemajíce ponětí o genetických kořenech, které byly objeveny až později. Narazili jsme na velmi rozšířený jev, kterému se říká neúplná psychopatie nebo sociálně úspěšná psychopatie. A jak další výzkum zjistil, tento jev je součástí toho, čemu se v literatuře říká temná trojice odpudivých lidských vlastností, tedy sociálně úspěšná psychopatie, machiavelismus a narcismus.

Psychopatie je rozsáhle zkoumána jak ve větvi kriminální, tak začíná být středem zájmu i ve větvi, která je nekriminální čili sociálně úspěšná. A zjišťuje se, že těchto lidí je vyšší podíl úměrně s výší příčky v sociálním žebříčku. Takže zatímco v běžné populaci se podíl všech psychopatů odhaduje na jedno procento, u manažerské populace jsou to již 3,5 procenta. Dnes již víme, že jde o fenomén, který s námi jde celými našimi dějinami a pravděpodobně již od předcivilizačních časů. Ukazuje se, že s vysokou pravděpodobností nejde ani o nemoc, ani o poruchu, ale o krajnost lidského chování, která může být adaptivní, což v biologii znamená něco, co prospívá rozmnožování a sociálnímu úspěchu. Sociálně úspěšná psychopatie může být vysoce adaptivní jev pro některé lidi, což dokázal např. výzkum 42 amerických prezidentů z roku 2012. Ti, u nichž byla definována adaptivní psychopatie sociálně úspěšná, byli úspěšnými prezidenty. A ti, kteří byli psychopatičtí v jiné dimenzi, např. impulsivní nebo antisociální, patřili k neúspěšným prezidentům.

Asi každá doba měla své kritiky. Myslíte si, že je nějaká epocha, kdy se agresivita, nemorálnost, manipulativnost atd. šířily více než jindy? A jak jsme na tom nyní?

Zde jsou dva základní mýty zlatého věku. Část lidí je přesvědčena, že zlatý věk byl, což je mýtus, část jich věří, že zlatý věk bude, což je také mýtus. Společnost je neobyčejně složitá, vyvíjí se a vždy je třeba dbát na to, co s čím srovnáváme. Srovnávat dnešní společnost s minulou epochou je jen propagandistický mýtus. Smysl by mělo srovnávat tuto společnost se současným modelem společnosti, která skončila v roce 1989, kdybychom jí dali možnost se vyvíjet. To by bylo srovnávat co s čím. Takto je to stejné jako srovnávat se se starým Rakouskem

nebo předbělohorskými Čechami a nemá to smysl.

Starší generace velmi často tvrdí, že za jejích mladých let to bylo lepší...

To je iluze. Něco osobně mohlo být lepší, ale vůbec to nelze zobecňovat. A když jsme u těch prababiček a babiček, jsem přesvědčen, že v současné době jsou na tom české ženy sociálněpsychologicky nejlépe, jak kdy v dějinách mohly být. A to ze dvou prostých důvodů, na které jsem nepřišel já, ale jedna velmi chytrá dáma. Mají automatickou pračku a antikoncepci.

Přesto ale kritika společnosti stále sílí...

Samozřejmě. Politici a lidé vzdělaní hrubě podceňují tzv. obyčejného člověka. Na analýzu komplexních sociálních jevů potřebujete motivaci, vzdělání a IQ určité nad 120. Jenže to má asi 15 procent lidí. Z toho ale vůbec neplyne, že zbylých 85 procent jsou lidé hloupí nebo nevzdělaní nebo snadno manipulovatelní, to jen někdy a dočasně. Inteligenti, intelektuálové a politici totiž zapomínají, že tzv. obyčejní lidé mají nejstarší poznávací systém na světě, a tím je emotivita. Emotivita jako automatismus říká: tohle se mi líbí, to ne, toto mě ohrožuje... a vždy jak u zvířat, tak i u lidí věnuje pozornost právě tomu, u čeho má pocit, že je v ohrožení. Přes veškerou propagandu tito tzv. obyčejní lidé vědí a rozlišují, že existuje klimatická změna, řízená migrace, roste zbrojení nebo se zvětšují sociálně-ekonomické rozdíly nad všechny rozumné meze. Lidem ale nevádí sociální nerovnost, tím, co jim vadí, je nespravedlnost, tedy je-li někdo bohatý a mocný z důvodů, které člověk cítí jako nespravedlivé. Nikdo by tedy neměl podceňovat obyčejné lidi.

Zdá se, že přibývá lidí, zejména ve vedoucích pozicích, kteří se, jak vy říkáte, spíše než svým srdcem a zdravým rozumem nechávají vést mocenskou posedlostí a ekonomickým kalkulem?

Nepřibývá. Jejich podíl je ve všech systémech podle mě konstantní. Myslím, že systém hierarchické společnosti máme evolučně, geneticky kódovaný. Ve všech revolucích, povstáních i nejuprávněji cítěných masových hnutích za spravedlivější svět se lidská společnost chová jako magický krystal, který se podobá pyramidě. Roztříštíte ho na padrti a než se nadějete, postaví se znovu a opět má uzoučku

špičku, střed, základnu a podzemí. A ve špičce jsou často lidé, kteří byli i v té minulé.

Měli bychom být optimističtější?

Proč? Vždyť je to sebeklam. Celý optimismus je nedostatek informací. Nejlepší definici optimismu vyslovil otec atomové bomby Oppenheimer, který řekl, že optimisté si myslí, že žijeme v nejlepším z možných světů. A pesimisté se bojí, že je to pravda.

Vy byste se určitě optimistou nenazval?

Optimistou ne, nazval bych se realistou. To je asi tak, jako když k lékaři přijde pacient s tím, že má ten a ten typ karcinomu plic, a zeptá se na prognózu. Vy mu ji řeknete a on to nepřijme, není schopen přijmout to, co ho ohrožuje. Zbytek ukáže průběh, ten otestuje optimismus a pesimismus.

Takže je moudré být realistou?

Nevím, záleží na tom, kdo a jak tento typ realismu unese. Jestli si váží víc určitého typu poznání nebo emotivity. Nebo jestli umí adaptovat emotivitu na to nepříjemné poznání...

Jak jste řekl na začátku, se zkoumáním paměti jste před více než čtyřiceti lety začínal, před čtyřmi lety vyšla vaše kniha *Metuzalém: o stárnutí a stáří*, kde se právě paměti opět zabýváte. Co se v této oblasti změnilo?

Snad všechno: poznání molekulárních, buněčných, systémových i sociálních mechanismů. Lépe víme, co se při tvorbě paměťové stopy děje v synapsích, neuronech, jejich systémech, jak paměť stárne, jak je ovlivnitelná nebo jak vzniká paměť pro události, které se nestaly...

MUDr. František Koukolík, DrSc.

Narodil se 22. listopadu 1941, vystudoval Fakultu všeobecného lékařství UK v Praze se specializací patologická anatomie a neuropatologie se zaměřením na



neurodegenerativní choroby mozku. Nejprve pracoval v I. anatomicko-patologickém ústavu FVL UK, kde získal atestaci z patologie. Pak přešel na chirurgii v Českém Krumlově a v Českých Budějovicích a získal chirurgickou atestaci. K patologii se však vrátil a v osmdesátých letech z ní složil další atestaci. Od roku 1983 působil téměř 30 let jako primář patologie Thomayerovy nemocnice v Praze, kde se také podílel na založení Národní referenční laboratoře pro transmisivní spongiformní encefalopatii a Creutzfeldtovu-Jakobovu nemoc, kterou vedl. Po svém vzniku v roce 2008 bylo toto pracoviště jediným na světě, které kontinuálně testovalo mozky dárců poskytujících rohovky.

František Koukolík má za sebou rozsáhlou publikační činnost, je autorem zhruba osmdesátky časopiseckých vědeckých publikací, vydal řadu knih o vztahu poškození mozku a duševních funkcí. Na daná témata přednáší, přispívá do rozhlasu, televize i sociálních médií. Za popularizaci vědy získal v roce 1992 cenu ČSAV, o dva roky později cenu nakladatelství Vyšehrad a rozhlasového pořadu Meteor za knihu *Mozek a jeho duše*. Ocenění došly i další knihy, na kterých pracoval, např. *Lidský mozek*, *Funkční systémy*, *Norma a poruchy* nebo *Demence a Citlivý mozek*. V roce 2006 obdržel cenu Vojty Náprstka České akademie věd za popularizaci věd a mozku. Pro něho samotného je největší poctou, že jeho jménem byla nazvána planetka 10213 Koukolik, objevená v roce 1997 astronomy z hvězdárny na Kletci.

NS komentář: Koukolíkovou nejznámější knihou je pravděpodobně [‘Vzpouřa deprivantů - O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci’](#). *“Kniha hledá odpověď na otázku, kdo jsou lidé, o nichž hovoří současné zprávy sdělovacích prostředků, klinické zkušenosti i historické příklady, a proč se dopouštějí takových činů. Teoretická možnost, že tito lidé nejsou nemocní a nejde ani o poruchu osobnosti, ale o druh parazitní evoluční strategie a krajní variantu lidské normy, se zejména v posledních letech prohlubuje.”* (zdroj: Databazeknih.cz)